

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-14>

УДК 159.09.08

Макаренко С.С., Партико Н.В.
Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМАНДИРІВ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. В статті розкрито соціально-психологічні чинники військового управління. Зокрема, викремлено суть поняття «єдиноначальність» як одного з принципів військового управління. З'ясовано, що дане дослідження дозволить здійснити аналіз сучасного стану сфери військового управління і виділити характеристики успішного військового управління. Доведено, що професіоналізм успішного військового управління залежить відосвоєнні ними необхідних умінь і навичок взаємодії з підлеглими для вдосконалення управлінського апарату відповідно до стандартів НАТО. Зроблено висновок про те, що результати даного дослідження можуть бути використані для розробки програми розвитку керівного особового складу ЗСУ як військових управлінців з метою покращення командирських навичок і вмій для підвищення вдосконалення ефективності виконуваних бойових завдань.

Ключові слова: управління, військове управління, командирські навички, бойові завдання, централізація влади, єдиноначальність.

Makarenko Stephaniya, Partyko Neonila
Lviv Polytechnic National University

PERSONALITY CHARACTERISTICS OF COMMANDERS AS A FACTOR OF THE EFFICIENT MILITARY MANAGEMENT

Summary. The article deals with the essence of the concept of "unicity" as one of the principles of military management. The social and psychological aspects of military management, which has a complicated structure and is divided into successive interrelated stages of the study of individual psychological peculiarities of the personality, are revealed. It is proved that operational-technological component of the model of military management is a system of various methods and forms used in the process of advising military personnel, which depends on the competence of the professional level of a specialist. The results of psychological research as a form of social and psychological assistance to managers in the process of solving problems of human resources management, personnel policy, management decisions and organization development in general are presented. The optimal way of solving the problem is disclosed when providing group counseling to managers, on organizational management issues, which are divided into three subgroups: for advisory services of the individual; to provide guidance to management; to provide organization consulting services. It has been discovered in our study that the effectiveness of provision of individual psychological and managerial counseling in any position of the client concerning a psychologist depends to a large extent on the optimal way of solving using trainings, role and business games, etc. It is proved that professionalism of the effective military management depends on the selection of military commanders, the importance of their effective practices and the practice of improvement, the management of their inadequate skills, and the need for subconsciousness with subordinates in order to amplify the patency of the appendages corresponding to the prototype of the NATO.

Keywords: unicity, military management, human resources management, advising military personnel, selection of military commanders.

Постановка проблеми. Дослідження соціально-психологічних аспектів військового управління є дуже актуальним для нашої країни, особливо зараз, під час ООС. Гострою стоїть потреба реформування військової сфери, зокрема, потреба в якісному відборі управлінців, навчанні командирів ефективним стратегіям і тактикам управління, освоєнні ними необхідних умінь і навичок взаємодії з підлеглими. Армія потребує не лише переоснащення техніки, але і вдосконалення управлінського апарату відповідно до стандартів НАТО.

Це дає нам змогу дослідити, якими саме особистісними характеристиками має володіти ідеальний командир в сучасних умовах України, що стане орієнтиром для здійснення психокорекційних завдань у роботі військових психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних психологів, які спеціалізувалися у даному напрямі.

Вагомим для нас виявився досвід морально-психологічного забезпечення військової дисципліни для здійснення профілактики правопорушень (Бабенко М.К., Ротань М.П., 2000), увага звернена на дослідження особливості психології військового колективу розроблені (А.В. Барабанщиков, А.Д., Глоточкін, 2015), розкриті особливості психологічної корекції утруднень соціально-психологічної адаптації молодих офіцерів до умов служби у військовій частині (Буянов В.І., 2006), представлено соціально-психологічний аспект взаємовідносин у військовому підрозділі (Варій М.Й., Букреев В.О., 2007), розроблена модель основ морально-психологічного забезпечення військ (Варій М.Й., 2009); розкрито особливості взаємовідносин у первинних військових колективах та їх вплив на ефективність навчально-бойової діяльності; система вивчення проблемних питань повного переходу на комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями виключно за контрактом згідно соціологічного дослідження

Центру воєнної політики та політики безпеки (Федотов В.В., 2007), проаналізовано соціально-психологічні основи попередження та вирішення конфліктів у взаєминах офіцерів (Анцупов А.Я., 2003).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Боездатність підрозділів певною мірою, залежить від психологічних якостей та морально-бойової стійкості особового складу. Недостатньо на сьогодні розроблені підходи щодо не формального, а ініціативного і творчого підходу керівника у співраці з підлеглими. Принцип централізації не означає зосередження в центральних органах військового управління всіх функцій військового управління, а передбачає надання певної самостійності і творчої ініціативи нижчестоящим органам військового управління з метою самостійного вибору шляхів і засобів виконання наказів і директив вищестоящих органів військового управління.

Мета статті – визначити особистісні риси бойових офіцерів які впливатимуть на на успішність управління військовими підрозділами, що задіяні у зоні ООС.

Виклад основного матеріалу. Україна вже п'ятий рік знаходиться у стані війни, був введений військовий стан, саме тому дослідження військового управління є одним з найважливіших напрямків розвитку сучасної психологічної науки. Оскільки Збройні Сили теж відносяться до організаційних систем, то виходячи із вище сказаного, можна стверджувати, що військове управління з точки зору загальної теорії управління є видом практичної діяльності органів управління щодо організації діяльності суб'єктів управління.

Військове управління – це складова частина у сфері державного управління, під якою розуміється діяльність органів військового управління різних рівнів щодо стратегічного керівництва Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, підготовки їх до застосування за призначенням, керівництва ними при виконанні поставлених завдань та організації їх повсякденної діяльності [1, с. 6-7].

Особливість військового управління полягає в тому, що в ньому здійснюється повна єдиноначальність, тобто командир наділяється повнотою всіх функцій (командних, адміністративних, господарських) в управлінні військами і на нього покладається персональна відповідальність за всі сторони життя і діяльності довірених йому військ. Як визначено в ст. 35 тимчасового статуту внутрішньої служби ЗС України: «Командир (начальник) є єдиноначальником і особисто відповідає перед державою за постійну бойову і мобілізаційну готовність ввіреної йому в/ч корабля, підрозділу. Для розв'язання цих завдань командир наділяється необхідними повноваженнями, його діяльність як командира єдиноначальника гарантується відповідними правовими нормами» [3].

Серед загальних принципів військового управління виділяють наступні:

- єдиноначальність;
- особиста відповідальність командира за прийняте рішення і його виконання;
- централізація управління у всіх ланках з наданням підлеглим ініціативи у визначення способів виконання поставлених їм завдань;

- найбільш ефективне використання підлеглих військ (сил) і засобів для виконання поставлених завдань;

- оперативне та гнучке регування на зміну обставин;

- непереривність та прихованість;

- твердість і рішучість у реалізації прийнятих рішень;

- створення стабільної і розвинені системи управління;

- військова дисципліна [2, с. 13].

Основними організаційно-правовими принципами військового управління є централізація керівництва, єдиноначальність на правовій основі, військова дисципліна.

Для цього військовий командир для успішного управління підрозділом повинен мати певні особисті якості. Узагальнюючи викладене у попередніх пунктах та налізуючи роботи науковців В.М. Петренка, О.В. Торічного, Р.В. Зінько, Г.О. Ковальської, С.О. Шубинського у цьому напрямку, можна умовно розподілити командирські якості на чотири групи: морально-політичні; фізичні; професійно-бойові; психологічні [4, с. 96–97].

Визначити особистісні риси бойових офіцерів які впливатимуть на на успішність управління військовими підрозділами, що задіяні у зоні ООС. ... Під командирськими якостями розуміють властивості особистості офіцера, які забезпечують ефективне виконання службових обов'язків.

1. Морально-політичні якості.

На формування якостей цієї групи впливають соціально-політичні зрушення, які мають місце в нашій державі. Тому найважливішим завданням з підготовки молодих командирів є формування у них політичної свідомості.

До інших дуже важливих якостей, притаманних командирю, можна віднести чесність і правдивість, моральну чистоту та скромність у суспільному та особистому житті [9, с. 135].

2. Фізичні якості.

Сучасний командир повинен мати добре розвинуті фізичні якості. Характер будь-якої війни вимагає від усього особового складу Збройних Сил України, і в першу чергу від командного складу, високої фізичної підготовленості: витривалості, сили, спритності та швидкості в діях [2, с. 215].

3. Професійно-бойові якості.

Командир будь-якого рівня повинен поєднувати в собі високі морально-політичні якості з відмінною професійно-бойовою підготовкою. Це поєднання йому потрібне для підтримання на необхідному рівні бойової готовності підрозділу та забезпечення військово-технічної переваги над ворогом. Для цього він повинен мати великий запас знань, умінь, навичок та бути компетентним у межах своїх повноважень.

Дисциплінованість. Дуже важливим фактором, що впливає на результат управління діяльності командира, є його дисциплінованість, – це свідоме ставлення військово-службовця до законів, військового порядку, внутрішня переконаність у необхідності виконання вимог Військової присяги, статутів та моральних норм, уміння, навички та звички керувати своєю поведінкою за будь-яких обставин відповідно до цих вимог. До них відносять: дисциплінованість,

командирська воля, вимогливість, цілеспрямованість ініціатива і самостійність, ініціатива і самостійність [6, с. 45].

Однією з важливих якостей командирської волі є рішучість, яка виявляється в здатності командира без допомоги з боку швидко обґрунтувати та прийняти рішення. Рішучому командирю властиві критичність розуму, сміливість думок та послідовність у рішеннях і діях під час досягнення мети.

Для ефективного виконання завдань, що стоять перед підрозділом, командир повинен мати організаторські здібності. Командир, що володіє такими якостями, за будь-яких обставин зможе організувати військовий підрозділ у цілому та кожного військовослужбовця окремо на виконання отриманого завдання як планового, так і несподіваного.

Особлива увага при цьому надається вибору індивідуального стилю управління, тобто як на сьогодні командир реалізовує управлінську діяльність за певним стилем. До них відносять: авторитарний, демократичний та ліберальний. Теоретичні дослідження вітчизняних психологів стверджують що найкращим для військового управління є авторитарний стиль управління, який характеризується одноосібним прийняттям рішень, жорсткістю, вимогливістю, централізацією влади. Для нього характерний контроль за виконанням рішень із погрозою покарання, відсутність інтересу до працівника як до особистості.

В умовах ведення бойових дій демократичний стиль управління може поставити під загрозу боєздатність підрозділу внаслідок неможливості прийняття швидкого точного рішення. Ліберальний стиль не відповідає специфіці військового управління, адже делегуючи частину своїх повноважень підлеглим, командир порушує базові принципи військового управління: єдиноначальність і централізацію влади, що може загрожувати розпадом усєї військової структури і нездатністю виконувати бойові завдання [6, с. 65–69].

Стратегічно важливим для командира є вміння залагоджувати конфлікти у військовому колективі швидко і справедливо, самому зберігаючи нейтральну позицію. Адже під час виконання бойових завдань внутрішньогрупові конфлікти можуть загрожувати життю та здоров'ю усього військового колективу [3, с. 12].

4. Психологічні якості.

Боєздатність підрозділів певною мірою, залежить від психологічних якостей та морально-бойової стійкості особового складу.

Центральним компонентом серед психологічних якостей командира є його самооцінка – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини.

Командирам потрібно формувати в собі, а так само і у своїх підлеглих, стресостійкість, тобто здатність людини швидко пристосовуватися до умов, що часто змінюються, переносити тяготи та нестатки військової служби, а також суворі випробування сучасної війни, пов'язані з численними стресовими подіями. Під психологічною стресостійкістю розуміється вміння стримувати негативну реакцію на стрес, і спокійно переносити стресові навантаження.

Для стресостійкості дуже важливими є такі якості командира, як стійкість та активність у критичних ситуаціях. Вони виявляються в здатності швидко опанувати страх і зберегти присутність духу, уміло використовуючи всі можливості для виконання отриманого завдання та займати активну позицію.

Особливості бойової діяльності висувають специфічні вимоги емоційного самоконтролю командира. Бій, як відомо, пов'язаний з небезпекою. Небезпечна для життя обстановка природно викликає у командира, як і у кожної людини, відчуття страху, гніву і відчаю. Це може призвести до втрати контролю над собою, втрати здатності доцільно керувати діями підлеглих за умов, коли він не зможе керувати своїми емоціями. Якщо ж йому під силу подолати в собі ці неприємні наслідки небезпеки, тоді результати його психічної, а також і розумової діяльності значно збільшаться: швидкість мислення зростає, точність розрахунків та висновків підвищується.

До психологічних якостей належить також професійна адаптація. Звикання до тієї чи іншої життєвої ситуації, яке дозволяє уникнути небажаних емоційних реакцій, і є нею. Досвід, накопичений у процесі навчання та виховання, спілкування з людьми, переживання, радощі біди допомагають тверезо, об'єктивно оцінити обстановку, свої здібності та можливості, власне місце в житті [9, с. 29–34].

Військове управління – це складова частина у сфері державного управління, під якою розуміється діяльність органів військового управління різних рівнів щодо стратегічного керівництва Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, підготовки їх до застосування за призначенням, керівництва ними при виконанні поставлених завдань та організації їх повсякденної діяльності.

Отже, можна припустити, що основними організаційно-правовими принципами військового управління є централізація керівництва, єдиноначальність на правовій основі, військова дисципліна.

Проведені нами теоретичні дослідження встановили, що феномен військового управління і процеси, що відбуваються у військовому колективі, командир для успішного управління підрозділом повинен мати певні особисті якості. При цьому можна умовно розподілити командирські якості на чотири групи: морально-політичні, фізичні, професійно-бойові, психологічні.

Військовий колектив, як і будь-яка мала соціальна група, характеризується різними соціально-психологічними явищами, що являють собою складну сукупність і визначаються як психологія військового колективу. Вона забезпечує існування різних форм колективної, групової свідомості (загальна думка, настрої, традиції, настанови тощо), соціально-психологічної поведінки і діяльності військовослужбовців (лідерство, співробітництво, сумісність, згуртованість тощо), механізмів взаємодії воїнів і впливу на них групової та суспільної свідомості (психологічне враження, навіювання, наслідування, настрої тощо).

Згідно поставленої мети – визначити особистісні риси бойових офіцерів і виявити вплив на успішність управління військовими підрозділами, що будуть задіяні у зоні ООС нами було проведено емпіричні дослідження.

У дослідженні вираженості психологічних характеристик ефективного військового управління було використано наступні методики: «Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації» (Холмс, Раге), спрямована на виявлення стресогенних факторів життя, тобто подій, які провокують тимчасову дезадаптивність особистості; «Методика визначення стилю керівництва трудовим колективом» (Захарова, Журавльов) використовується для визначення схильності керівника до авторитарного, демократичного чи ліберального стилів управління; «Методика «Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів»» (Хепшнер, Петерсен) спрямована на оцінку індивідуальних дій особистості під час конфлікту і стиль поведінки у ньому; «Методика «Вивчення загальної самооцінки за допомогою процедури тестування» (Казанцева) спрямований на виявлення рівня загальної самооцінки особистості «Методика визначення емоційної стійкості» (Маріщук, Кісельов) представляє собою схему спостереження за інтенсивністю проявів емоційної напруженості психологом.

Вибірка становила 26 респондентів (бойових офіцерів ЗСУ), що планували взяти участь у бойових діях на сході України. Дослідження проводилося на полігоні у Львівській області.

Результати дослідження представлено в таблиці 1.

Отже, представлені результати психологічних досліджень щодо визначення стресостійкості та соціальної адаптації, оцінки рівня компетентності

керівника у вирішенні конфліктів, визначення стилю керівництва трудовим колективом, вивчення загальної самооцінки та інтенсивності проявів емоційної напруженості психологом свідчать про те, що до важливих завдань виховання командирів, які будуть задіяні у зоні ООС найбільш поширеним впливом є авторитарний стиль керівництва, що відповідає сучасним вимогам військового управління. При чому респонденти з даним стилем проявляють здебільшого середній рівень опірності стресу, середній рівень вирішення конфлікту і високу імпульсивність при високій самооцінці і низьким рівнем вираження емоційної стійкості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати нашого теоретичного аналізу та експериментального дослідження показали, що командир, реалізуючи управлінську діяльність обирає певний стиль впливу на підлеглих. Найефективнішим для військового управління є авторитарний стиль управління, який характеризується одноосібним прийняттям рішень, відповідальністю, вимогливістю, централізацією влади.

У перспективі плануємо, згідно отриманих результатів дослідження, розробити та апробувати психокорекційну програму з вдосконалення навичок лідерства, співробітництва, а також розвивальну частину щодо згуртованості військового колективу. Україна знаходиться у стані гібридної війни, і від ефективності військового управління бойових офіцерів залежить як життя військовослужбовців, так і майбутнє нашої держави.

Таблиця 1

Результати дослідження психічних якостей військових керівників за проведеними вищевказаними методиками (%)

Р	Стрес	Стиль	Конфлікт	Імпульс	Самооцінка	Емоції
А	Низький	Авторитар	Високий	Високий	Високий	63,0
Б	Середній	Демократ	Середній	Середній	Середній	75,0
В	Середній	Авторитар	Середній	Високий	Високий	82,0
Г	Низький	Авторитар	Високий	Високий	Високий	58,0
Д	Середній	Демократ	Середній	Середній	Середній	73,0
Е	Середній	Демократ	Високий	Середній	Середній	62,0
Є	Низький	Авторитар	Середній	Високий	Високий	35,0
Ж	Середній	Демократ	Високий	Середній	Середній	57,0
З	Середній	Демократ	Високий	Середній	Середній	67,0
І	Середній	Авторитар	Середній	Високий	Високий	70,0
К	Високий	Ліберал	Середній	Низький	Середній	76,0
Л	Середній	Демократ	Високий	Високий	Середній	63,0
М	Низький	Авторитар	Середній	Високий	Високий	52,0
Н	Середній	Демократ	Високий	Середній	Середній	64,0
О	Середній	Ліберал	Середній	Середній	Середній	53,0
П	Середній	Демократ	Високий	Високий	Високий	68,0
Р	Низький	Авторитар	Середній	Високий	Високий	45,0
С	Середній	Демократ	Високий	Високий	Середній	74,0
Т	Високий	Ліберал	Низький	Середній	Середній	87,0
У	Низький	Авторитар	Високий	Високий	Високий	53,0
Ф	Середній	Демократ	Середній	Середній	Середній	69,4
Х	Високий	Авторитар	Середній	Середній	Високий	88,0
Ч	Низький	Авторитар	Високий	Високий	Високий	45,6
Ш	Високий	Демократ	Високий	Середній	Середній	91,2
Щ	Середній	Авторитар	Середній	Високий	Високий	63,8
Ю	Середній	Демократ	Високий	Високий	Високий	67,0

Список літератури:

1. Анцупов А.Я. Соціально-психологічні основи попередження та вирішення конфліктів у взаєминах офіцерів. Київ, 2003. 153 с.
2. Бабенко М.К., Ротань М.П. Морально-психологічне забезпечення військової дисципліни та профілактика правопорушень. Київ, 2000.
3. Барабанщиків А.В., Глоточкін А.Д. Психологія військового колективу. Москва, 2015. 403 с.
4. Буянов В.І. Психологічна корекція утруднень соціально-психологічної адаптації молодих офіцерів до умов служби у військовій частині. Київ, 2006. 265 с.
5. Варій М.Й., Букреев В.О. Соціально-психологічний аспект взаємовідносин у військовому підрозділі. Львів, 2007.
6. Калужний А.С. Психологія колективу військового підрозділу. Київ, 2004. 342 с.
7. Коупленд Н. Психологія і солдати. Київ, 1960. 187 с.
8. Федотов В.В. Взаємовідносини у первинних військових колективах та їх вплив на ефективність навчально-бойової діяльності. Харків, 2007. 225 с.

References:

1. Antsupov A.I. (2003). Sotsialno-psykholohichni osnovy poperedzhennia ta vyrishennia konfliktiv u vzaiemynakh ofitseriv [Social and psychological grounds for the prevention and resolution of conflicts in the relationship of officers]. Kyiv, 153 p.
2. Babenko M.K., Rotan M.P. (2000). Moralno-psykholohichne zabezpechennia viyskovoi dystsypliny ta profilaktyka pravopopushen [Moral and psychological availability of military discipline and the crime prevention]. Kyiv.
3. Barabanshchukiv A.V., Hlotochkin A.D. (2015). Psykholohiia viyskovoho kolektyvu [Psychology of military personnel]. Moskva, 403 p.
4. Buianov V.I. (2006). Psykholohichna korektsiya utrudnen sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii molodykh ofitseriv do umov sluzhby u viiskovii chastyni [Psychological correction of the difficulties of socio-psychological adaptation of young officers to the conditions of service in the military unit]. Kyiv, 265 p.
5. Varii M.Y., Bukreiev V.O. (2007). Sotsialno-psykholohichni aspekt vzaiemovidnosyn u viickovomu pidpozdi [The general-five-year-old actype is divided into the subcategories of the subcategory]. Lviv.
6. Kaliuzhnyi A.S. (2004). Psykholohiia kolektyvu viickovoho pidpozdi [Peculiarities of the staff of the sub-department]. Kyiv, 342 p.
7. Kouplend N. (1960). Psykholohiia i soldaty [Psychology and soldiers]. Kyiv, 187 p.
8. Fedotov V.V. (2007). Vzaiemovidnosyny u pervynnykh viiskovykh kolektyvakh ta yikh vplyv na efektyvnist navchalno-boiovoi diialnosti [Interrelations in primary military teams and their impact on the effectiveness of training activities]. Kharkiv, 225 p.